

Sygn. akt I UK 296/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 lipca 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec (przewodniczący,
sprawozdawca)

SSN Beata Gudowska

SSN Maciej Pacuda

w sprawie z odwołania A. U.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych II Oddziałowi w Ł.

o ustalenie podlegania obowiązkowym ubezpieczeniom i zapłatę składek,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 11 lipca 2017 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 3 lutego 2016 r., sygn. akt III AUa (...),

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 3 lutego 2016 r. Sąd Apelacyjny w (...) oddalił apelację A. U. od wyroku Sądu Okręgowego w Ł. z dnia 8 kwietnia 2015 r. oddalającego odwołanie wnioskodawcy od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych II Oddziału w Ł. z dnia 8 maja 2014 r., stwierdzającej, że wnioskodawca z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej podlega obowiązkowym ubezpieczeniom

społecznym - emerytalnemu, rentowym i wypadkowemu oraz ubezpieczeniu zdrowotnemu w okresie od 18 stycznia 2012 r. do 5 maja 2013 r. i określającej podstawy wymiaru składek na te ubezpieczenia.

W sprawie ustalono, że wnioskodawca od dnia 10 lipca 2006 r. podlegał ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy. Od dnia 28 kwietnia 2011 r. zarejestrował się jako bezrobotny w Powiatowym Urzędzie Pracy w Ł., gdzie zadeklarował udział w projekcie pt. „(...) rynek pracy to twoja przyszłość” i złożył wniosek o skierowanie na szkolenie grupowe „ABC przedsiębiorczości”, które ukończył w okresie od 19 do 23 września 2011 r. Celem szkolenia było zdobycie umiejętności do prowadzenia własnej działalności gospodarczej. W związku ze skierowaniem na szkolenie, decyzją z dnia 15 września 2011 r. przyznano wnioskodawcy w okresie jego odbywania stypendium w wysokości 120% kwoty zasiłku. Wnioskodawca odwołał się od tej decyzji, podnosząc, że od otrzymanej przez niego kwoty stypendium zostałyby odprowadzone składki na ubezpieczenia społeczne, co automatycznie spowodowałoby wyłączenie go z ubezpieczenia rolniczego. Decyzją z dnia 26 października 2011 r. Wojewoda (...) utrzymał powyższą decyzję w mocy. Powiatowy Urząd Pracy zgłosił wnioskodawcę do obowiązkowych ubezpieczeń emerytalnego i rentowych na podstawie art. 6 ust. 1 pkt 9 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. W okresie od 18 stycznia 2012 r. do 5 maja 2013 r. wnioskodawca prowadził działalność gospodarczą na podstawie wpisu do ewidencji działalności gospodarczej, której przedmiotem był montaż stolarki budowlanej. Decyzjami z dnia 23 grudnia 2013 r. Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego stwierdził ustanie ubezpieczenia rolniczego wnioskodawcy w okresach od 19 września 2011 r. do 23 września 2011 r. ze względu na zgłoszenie go do ubezpieczeń społecznych przez Powiatowy Urząd Pracy w Ł. jako osobę pobierającą stypendium w okresie odbywania stażu lub przygotowania zawodowego dorosłych oraz od 18 stycznia 2012 r. do 5 maja 2013 r. z uwagi na prowadzenie w tym okresie działalności gospodarczej i niepodleganie ubezpieczeniu rolniczemu z mocy ustawy nieprzerwanie przez co najmniej trzy lata przed rozpoczęciem prowadzenia tej działalności. Wnioskodawca nie dokonał zgłoszenia do obowiązkowych ubezpieczeń społecznych z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej.

Podzielając takie ustalenia Sądu pierwszej instancji, Sąd odwoławczy zaaprobował również jego ocenę, że w świetle art. 7 ust. 1 pkt 1, art. 16 ust. 1, art. 5a ust. 1 i art. 37 ust. 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 277 ze zm.) oraz art. 6 ust. 1 pkt 5 i 9 i art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 963 ze zm., dalej jako ustawa systemowa) przyznanie wnioskodawcy stypendium szkoleniowego i zgłoszenie do obowiązkowych ubezpieczeń społecznych wyłączyło jego podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników, czego skutkiem było objęcie wnioskodawcy w chwili rozpoczęcia prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej obowiązkowym ubezpieczeniem społecznym w systemie powszechnym. Zdaniem Sądu drugiej instancji, nieprzyjęcie przez wnioskodawcę wypłaconej mu kwoty stypendium szkoleniowego nie ma znaczenia dla zastosowania art. 6 ust. 1 pkt 9 ustawy systemowej, gdyż podleganie ubezpieczeniu społecznemu ma charakter przymusowy i powszechny, a do objęcia tym ubezpieczeniem prowadzi spełnienie warunków opisanych w normie prawnej. Dla tego mechanizmu nie są natomiast miarodajne okoliczności z zakresu zjawisk psychicznych, takich jak wola, wiedza, zamiar czy wina. W konsekwencji, skoro do wnioskodawcy nie miał zastosowania art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, to jego żądanie wyłączenia z ubezpieczeń społecznych i pozostawienia w systemie ubezpieczenia rolniczego nie ma uzasadnionych podstaw.

W skardze kasacyjnej wnioskodawca zarzucił: 1) naruszenie prawa materialnego, a to art. 6 ust. 1 pkt 9 ustawy systemowej przez jego niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że podlega ubezpieczeniom społecznym w powszechnym systemie emerytalnym, w sytuacji gdy nie był osobą pobierającą stypendium w rozumieniu tego przepisu, ponieważ nigdy go nie pobrał ani nie otrzymał środków z tego stypendium; 2) naruszenie prawa procesowego, które miało istotny wpływ na wynik sprawy, tj.: a) art. 378 § 1 k.p.c. przez nierozpoznanie sprawy w granicach apelacji, a mianowicie jej zarzutu podważającego zasadność uznania skarżącego za osobę pobierającą stypendium, podczas gdy skarżący nigdy pieniędzy nie pobrał i w konsekwencji błędne rozpoznanie tego zagadnienia jako kwestii, czy osoba która pobrała stypendium może zostać objęta ubezpieczeniem rolników;

b) art. 316 § 1 k.p.c. przez oparcie rozstrzygnięcia na nieistniejących w sprawie dowodach i przyjęcie, że skarżący pobrał stypendium szkoleniowe w sytuacji, gdy nigdy go nie pobrał.

Wskazując na powyższe zarzuty skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i uwzględnienie odwołania w całości.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Skarga kasacyjna jest nieusprawiedliwiona.

Powinność rozpoznania sprawy w granicach apelacji w rozumieniu art. 378 § 1 k.p.c. oznacza, między innymi, nakaz wzięcia pod uwagę, rozważenia i oceny wszystkich podniesionych w apelacji zarzutów i wniosków. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że z ustanowionego w tym przepisie obowiązku sądu odwoławczego nie wynika konieczność osobnego omawiania w uzasadnieniu orzeczenia każdego podniesionego w apelacji argumentu, natomiast wynika z niego powinność odniesienia się do sformułowanych w apelacji zarzutów i wniosków w sposób wskazujący, że sąd rozważył je przed wydaniem orzeczenia (por. wyroki z dnia 23 listopada 2011 r., II PK 62/11, Monitor Prawa Pracy 2012 nr 4, s. 210-213 oraz z dnia 14 marca 2013 r., I PK 243/12, LEX nr 1448686 i powołane w nich orzeczenia). Zdaniem skarżącego, Sąd drugiej instancji nie odniósł się do podniesionego w apelacji zarzutu, w ramach którego kwestionował on pobranie stypendium szkoleniowego, a w konsekwencji potraktowanie go jako osobę pobierającą stypendium w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 9 ustawy systemowej. Wbrew twierdzeniom skarżącego, Sąd odwoławczy zarzut ten rozważył uznając jego niezasadność wskutek dokonania oceny, że okoliczność przyjęcia lub nieprzyjęcia kwoty stypendium nie ma znaczenia dla zastosowania powołanego przepisu. Trafność tej oceny nie dotyczy sfery regulowanej przez art. 378 § 1 k.p.c.

Zgodnie z art. 316 § 1 k.p.c., po zamknięciu rozprawy sąd wydaje wyrok, biorąc za podstawę stan rzeczy istniejący w chwili zamknięcia rozprawy; w szczególności zasądzeniu roszczenia nie stoi na przeszkodzie okoliczność, że stało się ono wymagalne w toku sprawy. W przepisie tym chodzi o zasady dotyczące czasu orzekania, które mają za zadanie określenie momentu właściwego dla oceny stanu sprawy przez sąd przy wydaniu wyroku (zasada aktualności), stan sprawy

może bowiem w toku procesu ulegać zmianom. „Stanem rzeczy” w rozumieniu tego przepisu są więc zarówno okoliczności faktyczne sprawy jak i przepisy prawa, na podstawie których ma być wydane rozstrzygnięcie (ich zmiana pomiędzy wytoczeniem powództwa lub złożeniem odwołania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych a zamknięciem rozprawy). O naruszeniu przez sąd drugiej instancji art. 316 § 1 k.p.c. można zatem mówić wówczas, gdyby sąd ten nie uwzględnił zmian stanu faktycznego lub prawnego zaistniałych w toku postępowania apelacyjnego. Przepis ten nie może natomiast stanowić podstawy do wysuwania zarzutów dotyczących subsumcji ustaleń faktycznych do normy prawnej znajdującej zastosowanie w sprawie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 października 2011 r., II UK 51/11, OSNP 2012 nr 21-22, poz. 267). Skoro Sąd odwoławczy oparł się na ustaleniach faktycznych dokonanych w pierwszej instancji i nie poczynił odmiennych ustaleń, to stanem rzeczy w rozumieniu art. 316 § 1 k.p.c. w chwili zamknięcia rozprawy apelacyjnej był stan, który wynikał z ustaleń poczynionych w pierwszej instancji. Z motywów zaskarżonego wyroku wynika przy tym, że w ocenie Sądu drugiej instancji, przyznanie stypendium szkoleniowego i zgłoszenie do ubezpieczeń społecznych jest tożsame z jego pobieraniem w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 9 ustawy systemowej, niezależnie od faktycznego pobrania tego świadczenia przez uprawnionego. Prawdliwość takiej oceny nie leży w płaszczyźnie art. 316 § 1 k.p.c., ale należy do sfery prawa materialnego.

Zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 9 ustawy systemowej, obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym podlegają, z zastrzeżeniem art. 8 i 9 (niemającym w sprawie zastosowania), osoby fizyczne, które na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej są osobami pobierającymi zasiłek dla bezrobotnych, świadczenie integracyjne lub stypendium w okresie odbywania szkolenia, stażu lub przygotowania zawodowego dorosłych, na które zostały skierowane przez powiatowy urząd pracy, zwanymi dalej „bezrobotnymi”. W myśl art. 13 pkt 9 tej ustawy, osoby te podlegają obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym od dnia nabycia prawa do zasiłku, świadczenia integracyjnego lub stypendium do dnia utraty prawa do tych świadczeń. Skarżący nie kwestionuje, że nabył prawo do stypendium wymienionego w art. 6 ust. 1 pkt 9 ustawy systemowej za okres od 19 do 23 września 2011 r. i zostało mu ono przyznane przez powiatowy urząd pracy

oraz że został zgłoszony przez ten urząd do obowiązkowych ubezpieczeń społecznych. Prezentuje natomiast stanowisko, że językowa wykładnia tego przepisu prowadzi do wniosku, iż swoim zakresem podmiotowym obejmuje on osoby, „które skutecznie pobrały/uzyskały lub pobierają stypendium” a nie osoby, w odniesieniu do których co prawda została wydana prawomocna decyzja o przyznaniu tego świadczenia, ale które świadomie z niego zrezygnowały (nie odebrały go) w celu uniknięcia wyłączenia z ubezpieczenia rolniczego.

Stanowisko skarżącego nie może być uznane za trafne. W orzecznictwie Sądu Najwyższego ugruntowany jest pogląd, iż podleganie obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym następuje z mocy prawa po zaistnieniu określonych ustawowo warunków i nie jest uzależnione od woli ubezpieczonego lub organu rentowego. Oznacza to z jednej strony, że decyzja organu rentowego ma charakter jedynie deklaratoryjny (stwierdza istnienie sytuacji prawnej opisanej w przepisie prawa), a z drugiej strony, że niedopuszczalne jest swobodne kształtowanie przez podmiot ubezpieczeń społecznych okresów podlegania tym ubezpieczeniom. W konsekwencji, skutek w postaci podlegania ubezpieczeniom społecznym następuje równocześnie z zaistnieniem sytuacji rodzącej obowiązek ubezpieczenia, jako wyraz przymusu i automatyzmu prawnego i trwa przez cały czas spełnienia warunków określonych w normie prawnej (por. np. wyroki z dnia 19 marca 2007 r., III UK 133/06, OSNP 2008 nr 7-8, poz. 114 oraz z dnia 16 października 2008 r., III UK 47/08, OSNP 2010 nr 5-6, poz. 80 i powołane w nich orzeczenia). Zaaprobowanie prezentowanej przez skarżącego propozycji wykładni art. 6 ust. 1 pkt 9 ustawy systemowej prowadziłaby wprost do zanegowania zasady, że podleganie obowiązkowi ubezpieczeń społecznych następuje *ex lege*, niezależnie od woli ubezpieczonych, płatników składek i organów rentowych.

Przepis art. 6 ust. 1 pkt 9 ustawy systemowej posługuje się pojęciem osoby pobierającej stypendium, a nie osoby uprawnionej do tego świadczenia. Powołana ustawa nie zawiera definicji osoby pobierającej stypendium w okresie odbywania szkolenia, na które została skierowana przez powiatowy urząd pracy, co wymaga sięgnięcia do przepisów ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1065 ze zm.). W art. 2 ust. 1 pkt 35 tej ustawy stypendium zostało zdefiniowane jako kwota

wypłacana z Funduszu Pracy bezrobotnemu lub innej uprawnionej osobie w okresie odbywania szkolenia, przygotowania zawodowego dorosłych, studiów podyplomowych, stażu oraz w okresie nauki w szkole ponadgimnazjalnej albo w szkole wyższej, gdzie studiuje w formie studiów niestacjonarnych. W świetle art. 41 ust. 1 tej ustawy, świadczenie to przysługuje bezrobotnemu w okresie odbywania szkolenia, na które został skierowany przez starostę (organ właściwy w sprawach związanych z wykonywaniem zadań wynikających z ustawy - art. 10 ust. 7 pkt 1). Wypłata stypendium następuje na podstawie decyzji o jego przyznaniu (art. 9 ust. 1 pkt 14 lit. b), a od wypłaconej z tego tytułu kwoty ustalane są i opłacane składki na ubezpieczenia społeczne (art. 54). Nie powinno zatem budzić wątpliwości, że wypłacone stypendium to świadczenie, które zostało uprawnionemu wydane (postawione do jego dyspozycji), co stanowi podstawę ustalenia i opłacenia składek na ubezpieczenia społeczne. Pozwala to na sformułowanie wniosku, że osobą pobierającą stypendium w okresie odbywania szkolenia, na które została skierowana przez powiatowy urząd pracy w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 9 ustawy systemowej jest osoba, której świadczenie to zostało przyznane i postawione do jej dyspozycji, niezależnie od tego, czy uprawniony faktycznie je uzyskał (pobrał, odebrał, przyjął).

Uchodzi przy tym uwagi skarżącego, że przedmiotem postępowania w sprawie wszczętej na skutek jego odwołania od decyzji organu rentowego z dnia 8 maja 2014 r. jest podleganie (niepodleganie) ubezpieczeniom społecznym, a nie podleganie (niepodleganie) ubezpieczeniu społecznemu rolników, która to kwestia została rozstrzygnięta wcześniejszymi decyzjami Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, wyłączającymi skarżącego z ubezpieczenia rolniczego w okresach od 19 do 23 września 2011 r. oraz od 18 stycznia 2012 r. do 5 maja 2013 r. Ani z podstawy faktycznej zaskarżonego wyroku, ani z wywodów zawartych w skardze kasacyjnej nie wynika, aby decyzje te zostały przez skarżącego podważone w sposób przewidziany prawem, a ich wzruszenie w postępowaniu z odwołania od decyzji wydanej przez inny organ i obejmującej inny zakres jest niedopuszczalne. Decyzje rolniczego organu rentowego, pomimo ich deklaratoryjnego charakteru, jeśli są ostateczne, wyrażają określony stan prawny i z tego względu - zgodnie z zasadą domniemania prawidłowości aktów

administracyjnych - wywołują skutki prawne i wiążą inne organy państwowe, w tym sądy, chyba że, zgodnie z ugruntowaną koncepcją bezwzględnej nieważności aktu administracyjnego, są nieistniejące prawnie (por. szerzej w tym zakresie wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 2008 r., I UK 376/07, OSNP 2009 nr 21-22, poz. 295). Związanie sądu w postępowaniu cywilnym ostateczną decyzją administracyjną zapewnia porządek i bezpieczeństwo prawne, co ma istotne znaczenie jeśli się zważy, że stwierdzenie w takiej sytuacji, iż skarżący nie podlegał w spornym okresie ubezpieczeniom społecznym z mocy przepisów ustawy systemowej doprowadziłoby do nieprzewidzianej przepisami prawa sytuacji, w której nie podlegałby ubezpieczeniom z żadnego z posiadanych tytułów.

Z tych względów skarga kasacyjna podlega oddaleniu na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

r.g.